

Doctoranda Școlii doctorale Științe Umaniste, specialitatea: Teorie literară, Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, or. Chișinău. Domenii de preocupare: teorie literară, critică literară, TIC. Articole publicate: *Iubita locotenentului francez: un exercițiu hermeneutic; De la civilizația cuvântului scris și a expresiei la cea a cuvântului în relație.*

Rodica GOTCA

CYBERPOETICA – UN NOU MOD DE A GÂNDI LITERATURA

Literatura a fost văzută, indiferent de epocă și de principii estetice, ca un mod de emancipare a omului, al eliberării spiritului creator de sub presiunea principilor și ideilor tradiționalele, de „tot acest balast care și-a trăit traiul și care împiedică pe omul viu să respire liber și să se dezvolte în toate direcțiile.” [1, p. 83] Urmând cursul natural al digitalizării artelor, literatura a devenit și ea digitală, preluând caracteristicile Web-ului în care circulă. Internetul pune în față „omul cibernetic” ce pătrunde într-un univers încărcat cu semnificații absolut noi, care țin de acțiuni, cunoștințe, competențe și performanțe neîntâlnite în spațiul real.” [2, p. 13]

Acest spațiu al virtualității aduce modificări la nivelul lecturii, scrisului și comunicării, componente care se produc prioritar prin intermediul textului/ discursului. În noul lor format – electronic – acestea suportă transformări și inovări substanțiale, iar studiile lor a devenit o stringență pentru specialiștii din domeniul umanioarelor, nu doar pentru reprezentanții științelor exacte.

Specia umană simte nevoia de virtualitate poate chiar mai mult nevoia de (real)ita-

te, fapt care este asociat cu nevoia esențială de libertate a omului, cu tendința sa veșnică de a scăpa de limitele fizice definite de carnalitate și de modificare a lumii reale, menționează Elena Ungureanu în *Dincolo de text: HYPER-TEXTUL*. [3, p.248]

Acest spațiu, mod de scriere și de receptare, text, fenomen literar și produs literar își iau prefixul *cyber-* și deschid o nouă filieră a literaturii care încă oscilează în jurul conceptelor „post-literatură”, „literatura 2.0” (M. Ursa), „literatură digitală”, „cyberliteratură”. O să ne oprim la ultima formulare, dezvoltând o ramificare și direcționare spre cyberspațiu, cybertext și cyberpoetică.

S-a creat necesitatea cercetării unui nivel nou al culturii – Cybercultura, care are o semiotică proprie, este multimediată și interactivă, fiind concepută în mediul „cablat al calculatoarelor, în bazele de date interconectate și în mediile virtuale partajate. Ea are efecte majore asupra noastră, transformându-ne raporturile sociale, modificând însăși substanța noastră umană. [4, p. 168]

Iar ca o alternativă la moartea omului se propune „cyborg-ul – un personaj cibernetic

care înconjoară golurile interioare, fiind el însuși un gol veșnic on-line”. [5, p.153]

Atât cyborgul, cât și spațiul în care el se află, au niște trăsături definitorii. John Suler identifica zece trăsături ale spațiului cibernetic: limitare senzorială, „textare”, flexibilitatea identității, percepții modificate, statut egalizat, spațiul transcendent, flexibilitate temporală, multiplicitate socială, inregistrabilitate și insuficiență mediatică [2, p. 14] – trăsături ce se transmit actanților și produselor acestui spațiu, iar ceea ce pătrunde în literatură prin filiera digitalului este cyber.

Textul, afectat și afectând literatura digitală, suferă numeroase modificări, pierde din rigiditatea lexical-sintactică și structurală, își modifică direcțiile, multiplică planurile și organizările și nu mai poate încăpea în tradiționala pagină tipărită, deoarece este însoțit de imagine, de sunete, de mișcare, de hyperlink-ul care se activează la un click. Cybertextul are nevoie de un spațiu nelimitat în care să fie receptat, „să se transfere memoriei cititorului în nenumărate forme subversiv cameleonice.” [2, p. 24]

Espen Aarseth consideră cybertextul produsul combinării activității umane cu a celei mecanice, care reprezintă un text transpus în format digital, în spațiul virtual al Internetului, funcționând ca un joc în care intervenția cititorului este indispensabilă. Definit ca o mașină pentru producerea unei varietăți de expresie, cybertextul aduce termenul de literatură a cyborgului, care își elaborează tehnicile și modalitățile de lectură, scriere și interpretare într-un mod inovațional, oferind programe de scriere precum: „Racter”, „Tale-spin”, „MUD”-urile etc., lansând textul

spre o nouă etapă – cea digitală. [6, p. 1-12] O altă tehnică/ modalitate de manifestare a cybertextului este happeningul, care reprezintă „o fluidizare a tuturor componentelor unui spectacol tradițional; happeningul se naște sub un anumit impuls, dar crește, se dezvoltă și se termină sub presiuni socio-culturale de naturi, intensități și complexități dintre cele mai diverse (...) după „moartea autorului”, proclamată de Roland Barthes cu decenii în urmă, iată și moartea cititorului, regizată în acest tip de happening textual” [2, p. 34]

În spațiul românesc, se evidențiază, ca autor de happening, Chris Tănăsescu, care face asemenea spectacole din anii 1992, dar recunoașterea i-a adus-o premiul de la Buxton Fringe „The Fringiest Event”, obținut cu Margento proiect, grupul de „poetry performance” înființat de el. Într-un interviu pentru „România Liberă” el spune: „Margento e proiectul pe care l-am înființat în 2001, axat pe asemenea spectacole (în lumea anglofonă se numesc „poetry performance”) în care îmi recit/ incantez/ improvizez poemele, ajutat de o trupă de rock cu improvizații jazzistice. O componentă esențială în spectacolele acestea sunt happening-urile de pictură, „action painting”, cum le zice în vest, date de Grigore Negrescu. (...) Ceea ce am încercat să transmit și acolo este că un show Margento nu înseamnă o acompaniere sau o ilustrare a poeziilor mele, ci o experiență de comunicare și comuniune, un mod de a impresiona prin artă (...) Margento nu este o acompaniere, ci o însoțire, nu e o evadare, este o eliberare, și nu este o formă de independență, ci de libertate.” [7]

Lipsa de limite ale spațiului cyber este, de fapt, formula acestei libertăți, însă odată

ce produsul literaturii realizate prin intermediul TIC capătă libertate, autorul acestui produs simte cum deasupra lui se conturează un semn de întrebare ce îi pune la dubiu existența, iar noi revenim la Barthes și „moartea autorului”, criticul-teoretician-filosof care ne (re)amintește că experiența estetică, chiar dacă nu s-a blocat complet, cel puțin s-a redirecționat, deoarece cititorul nu mai dorește opera, nu o mai prețuiește sau venerază, nu mai vrea să fie (ca în) acea operă, ci trece de la lectură la critică și începe să-și dorească propriul limbaj; ba chiar își permite să înlocuiască opera cu altceva (eventual cu o construcție critică mai tentantă decât sursa artistică), să o submineze, să o rescrie; treptat-treptat, contemplatorul intră în tablou, apoi trece în spatele lui și începe să-l (re)picteze; cititorul nu moare, ci reînvie ca autor (mai întâi, co-autor). Chiar dacă autorul inițial rămâne prim-autor, coordonator sau moderator, valorile și categoriile estetice pe care le are în vedere vor fi cu siguranță modificate sau distruse de ceilalți autori; acesta pare a fi și efectul principal al democrației textuale la care ne refeream la început, accentuează Dragoș Avădanei în studiul său *Literatura Hipertextuală: către o poetică a interactivității creatoare*. [2]

Cyberspațiul aduce modificări nu doar la nivel de text, propunând un nou tip de literatură, dar vine și cu schimbări în domeniul esteticii, reactualizând conceptele esteticii literare prin redefinirea conceptului de text, autor, literatură, estetic și prin faptul că paradoxul literaturii tradiționale (oralitatea vizualului) a devenit tradiție, iar tradiția – paradox.

În același studiu, Dragoș Avădanei atenționează că „spațiul și timpul (cândva „unități”

fundamentale ale experienței estetico-literare), acestea nu numai că au devenit altceva, dar par a-și fi inversat rolurile: spațiul cibernetic este acum unul nedefinit, virtual, impalpabil, frustrant de necunoscut și greu de imaginat, în vreme ce timpul (în timp ce timpul?) a devenit teatrul de reprezentare a noilor spectacole imaginative; noua estetică a dizlocării este mai degrabă una a provocării timpului, rămas ca prezență mai evidentă și mai încadrabilă decât cea a spațiului; chiar ne-linearitatea ca trăsură de bază a hipertextului ține mai mult de o dezvoltare în timp decât în spațiu; „blocurile” narative sau „poetice” sunt ordonate – reordonate – amestecate – dezordonate în timp, discordanțele, juxtapunerile și tensiunile nemaifiind condiționate decât virtual de un spațiu care, practic, nu există (decât, uneori ca imagine electronică)” [2, p. 159- 160].

Hypertextul a devenit o necesitate, un proces uzual nu doar în scriere, ci și în critică, deoarece Web-ul a pătruns în cotidian, a trecut limitele realității. Simona Popescu, într-un interviu pentru „Contrafort”, mărturiseste: „Visam/ visez la HYPERTEXT! (și în critica literară, de ce nu?, de ce-ar merge ea doar pe direcția discursului liniar?). Am scris/ aș scrie/ voi scrie cu trimiteri la subsol, pe laterale (și cândva, dacă s-ar putea, cu proiecții în planuri virtuale – dar în textele mele există deja trimiteri la varii link-uri de pe Net, am făcut joncțiunea cu Net-ul, mai ales pe partea lui de vizual și sonor).” [8]

Produsele hipertextuale, apărute în spațiul cyber „se molipsesc de link. Emilian Galai-cu-Păun, de exemplu, semnează poemul „Apa. 3D (poem-fluviu)”, în care se face referire printr-un link la o sursă video de pe Youtube:

„până-n Dîmbovița, din ecluză-n ecluză,
ca-n *Passionnément* – în lectura autorului
(<http://www.youtube.com/watch?v=16ltchO-5Vpw&feature=related>),
după legea vaselor
comunicante. împotriva curentului,
sângele (apă nu se face!)
își mână somonii globulelor roșii, ca ultim
omagiu adus fertilității, la matcă.
(și ce primitoare-i Dardanele! și marea,
ce Neagră! și delta Dunării, ce despicată!
și Prutul, ce strâmt!)
„ne vom întoarce sus să ne-necăm acasă” . [3, p.
160-210]

De la „molipsirea de link”, literatura și-a molipsit și sintaxa, lexicul de limbajul cyber. Produsele obținute din simbioza inteligenței umane cu cea artificială sunt impregnate de mediul web tehnicizat în care apar și creează o dificultate atunci când vrem să îi determinăm autorul (care deja nu mai este unul singular, ci un grup) ori genul și specia (care țin de mediul literar tradițional și nu are încă un concept ce s-ar lega nemijlocit de produsele cybertextuale). Despre aceste produse, Dragoș Avădanei spune: „Obiectivul principal al majorității experimentelor pe computer este posibila descifrare a mecanismelor procesului de creație (limbă și gândire, sintaxă tradițională și sintaxă poetică, versiuni finale și versiuni intermediare, texte paralele, texte incomplete..., tipurile de juxtapuneri și salturi pe care le presupune imaginația poetică etc.)

Provocat de marea poezie a tuturor timpurilor și intrigat de ea, noul creator își aliază diavolul din procesor pentru a transforma implicitul în explicit, pentru a face ca atât poezia cât și critica ei, împreună cu descrierea procesului de creație și cu critica criticii să apară împreună, dacă se poate chiar simultan.”[2, p. 142]

Reprezentarea explicită a devenit o caracteristică și a videopoeziei, care în spațiul românesc s-a evidențiat prin câteva proiecte cum ar fi cele realizate de Teatrul Laborator „Arta și Gândul” din Chișinău: „Tata” de Artiom Oleacu- <https://m.youtube.com/watch?v=8rSEs3-mcOA&feature=youtu.be>; „Fericiți cei” – versuri: Claudiu Komartin, suport tehnic, grafic și sonor de Constantin Ghilețchi, Eugen Matcovschi, Artiom Oleacu - https://youtu.be/hQW_B1zT4gI; proiectul discografic lansat la finalul lui 2018 de trupa FiRMA, printre care se regăsește produsul „Dacă ne-am ucide unul pe altul” (FiRMA&Ana Blândiana) – <https://youtu.be/wzdKnrw06x8>.

Un bun exemplu de literatură cyber este blogul românesc „avestory.wordpress.com”, al cărui conținut este creat de utilizatori multipli: autorul blogului a lansat primul episod al poveștii și niște reguli generale de colaborare. Fiecare episod este scris în continuare de către un cititor, urmând ca toți cititorii-autori ulteriori să fie obligați să respecte logica reconfigurată de noua adăugire de conținut. Reprezentativ pentru acest tip de literatură este romanul Norei Yuga „Blogstory”, apărut în 2013.

Spațiul literar românesc atestă o literatură nouă, schimbată de mediul cyber. Iar cu noua cultură internautică, fiecărui utilizator i se permite să se integreze în spațiul cibernetic și să o modifice în aceeași măsură și cu același drept, fiecare cititor se poate transforma imediat într-un autor al cărui producții ocupă un loc identic în Internet, stau alături de textul literar cu care pot intra în dialog, chiar să-l ia înapoi, să-l rescrie, să-l reconstruiască public, sub ochii tuturor. [9, p.107]

Cyberpoetica, ce începe a fi conștientizată în literatură, „nu ar mai fi rezultatul transcrierii sistematice a traseului parcurs de cititor înspre autor în încercarea de suprapunere a procesului lecturii peste cel al creării textului, atâta vreme cât ele se pot confunda sau au făcut-o deja; poetica devine și ea, în cazul în care își află necesitatea, o textualizare dublu-direcțională a unor eforturi care nu se mai caută unul pe celălalt; ce a intenționat autorul (în ciuda erorii respective/ „intentional fallacy”) este ceea ce intenționează cititorul, iar, ceea ce se constituie în virtualitatea declarată și asumată a textului poate fi definit sau caracterizat de o poetică aflată și ea în mișcare continuă, în schimbare greu de anticipat și mai greu de fixat într-o prezentare schematică, precizează în studiul său Dragoș Avădanei. Acesta o definește ca fiind „o ciberpoetică, ergodică, a energiei neîngrădite, neîmpachetate în vreo structură de acumulare; semnificând etimologic „calea energiei” (gr. ergon – energie, hodos– cale) ergodicul se referă la calitatea unui sistem sau configurații ca, după un interval anumit de timp, să revină la o stare similară cu una anterioară sau precedentă; elementele definatorii sunt componenta e-energetică (electronică în cazul hipertextului), configurația virtuală a acestui tip de creație literară, bucla de revenire și – sub semnul întrebării posibilitatea refacerii unei configurații asemănătoare printr-un decalaj în timp; nu ne mai rămâne decât să privim la fiecare dintre ele și să constatăm că avem tabloul aproape complet a ceea ce se întâmplă în hipertext; energia electronică se arată a fi nu atât o copie, cât o pre-

lungire a energiei neuronale pe care o conține în cea mai mare măsură; configurația ocupă o zonă tridimensională (sau pluridimensională) amorfă în care nu atât ceea ce există, cât ceea ce poate exista și nu atât ceea ce se întâmplă, cât ceea ce se poate întâmpla are semnificație sau sens; de unde și semnul de întrebare privitor la definiția ergodicului, în sensul că revenirea la o configurație similară sau apropiată poate deveni adesea irealizabilă; bucla este, bineînțeles, cibernetică prin definiție și se referă la diferite niveluri, grade și forme de feedback; iar timpul este acela care nu poate fi conținut în nici un fel și nici pe o dimensiune, ci doar reprezentat în virtualitatea lui supremă, derutantă, intangibilă.” [2, p. 183- 184]

Derutantă ni se prezintă și relația literaturii cyber cu estetica, deoarece aceasta neglijează, elimină sau chiar ignoră esteticul. Fiind rezultatul unui „joc pe calculator”, cybertextul nu intenționează să reprezinte o categorie estetică, ci doar să realizeze o experiență, lărgind aria exploratorie a scriitorului – cititor, oferind libertatea absolută textului, trecând niște limite care nici nu erau trasate în mintea umană. Ne rămâne să presupunem un iminent risc al pierderii de teren în fața tehnologiilor moderne la crearea și receptarea literaturii, să intuim o concurență între TIC și „muza” tradițională care, pentru moment, cooperează. Și desigur, așa cum ne îndemnă Irina Mavrodin în studiul său *Poietică și poetică*, trebuie să revedem poetica din perspectiva nevoii „de a impune polemic un nou mod de a gândi literatura” [10, p. 8], în consonanță cu înseși schimbările survenite în modul de a face literatura.

Referințe bibliografice:

1. Herzen, Belinski, Cernișevski, Dobroliubov, Pisarev. *Despre cultura estetică, valorile artistice, creația literară*. București Editura Politică, 1987.
2. Avădanei, Dragoș. *Literatura Hipertextuală: către o poetică a interactivității creatoare*, Iași: Universitas XXI, Editura DramArt XXI, 2005.
3. Ungureanu, Elena. *Dincolo de text: HYPERTEXTUL*. Chișinău: Editura ARC, 2014.
4. Mihalache, Adrian. Navi-GÂND-ind. *Introducere în cibercultură*. Colecția Societatea Informațională, București: Editura Economică, 2002.
5. Malomfălean, Laurențiu. *Hipertext. Cybertext*. În: Phantasma, volumul 20 – Literature in the Digital Age, Cluj-Napoca: Editura Fundația Culturală Echinox, 2011, p. 151- 156.
6. Aarseth, Espen J. *Cybertext. Perspectives on Ergodic Literature*. London: The Johns Hopkins University Press Ltd., 1997.
7. <https://m.romanalibera.ro/cultura/arte/chris-tanasescu---margento-e-un-soi-de-bucatarie-traditionala-care-lasa-ingredientele-neatinse--dar-mai-vii---383> (Accesat: 02.11.2019).
8. <http://www.contrafort.md/interviu-cu-simona-popescu-thereminul-hypertextul-pe-te-le-curcubeu-i-lic-ririle> (Accesat: 04.11.2019).
9. Ghiță, Roxana; Ghiță, Cătălin. *Espace et temps de la littérature traditionnelle et numérique*. În: Phantasma, volumul 20 - Literature in the Digital Age, Editura Fundația Culturală Echinox, Cluj-Napoca: 2011, p. 106-113. <https://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=631&lang=en> (Accesat: 08.09.2019).
10. Mavrodin, Irina. *Poietică și poetică*. București: Univers, 1982.

Cyberpoetica – un nou mod de a gândi literatura

Abstarct. Fiind produsul minții umane și a cyberspațiului, cybertextul se manifestă și în spațiul literar românesc prin varii forme cum ar fi happening-urile, hypertextele, romanele-blog, videopoezia și oricare alte produse ce însumează în mod explicit într-o pagină web autorul, cititorul și criticul. Cyberpoetica solicită reformularea conceptelor literare tradiționale și intervenirea în studiul literar cu un arsenal de tehnici și metode, la rândul lor digitale.

Cuvinte-cheie: TIC, cybertext, cyberspațiu, happening, hypertext, literatură digitală, literatura română.

Cyberpoetics – a new way of thinking the world

Abstract: Being the product of the human mind and cyberspace, cybertext also manifests itself in the Romanian literary space through various forms such as happenings, hypertexts, novels-blog, videopoetics and any other products that explicitly sum up in a web page the author, the reader and the critic. Cyberpoetica demands the reformulation of traditional literary concepts and the intervention in the literary study with an arsenal of equally digital techniques and methods.

Keywords: ICT, cybertext, cyberspace, happening, hypertext, digital literary, romanian literary.